

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК ДО ДІЯЛЬНОСТІ В БОЙОВИХ УМОВАХ MODEL OF PSYCHOLOGICAL PREPAREDNESS OF AIRCRAFT ASSISTANCE FOR ACTIVITIES IN COMBAT CONDITIONS

Сьогодні професія військовослужбовця Десантно-штурмових військ Збройних Сил України набуває актуального значення, яка відноситься до особливої категорії професій та є дуже небезпечною. Сучасні виклики та загрози з боку Російської Федерації, особливо з початком широкомасштабного вторгнення на територію України, що розпочалося 24 лютого 2022 року вимагають звернути увагу на професійну підготовку наших захисників Батьківщини. Для нормального функціонування організму воїнів-десантників на полі бою необхідно бути готовим, як в професійному, фізичному, так і у психологічному відношенні. Важливу роль в перемозі над ворогом відіграє сформована психологічна готовність кожного військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в особливих умовах. Мета статті – розкрити основну суть структурно-функціональної моделі психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в особливих умовах та підтвердити її ефективність. Методами дослідження є теоретичний аналіз, синтез порівняння, узагальнення, бесіда, експертне опитування та метод моделювання, який дозволяє виявити взаємозв'язок між структурними елементами, функціями, умовами складних систем. Результати. Розкрито авторську структурно-функціональну модель психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в особливих умовах. Надано опис даної моделі, що дозволяє охарактеризувати її чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний, емоційно-вольовий компонент та підтверджено її ефективність. Висновки свідчать про те, що створена нами структурно-функціональна модель психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до діяльності в особливих умовах є дієвою та ефективно впливає на рівень психологічної готовності воїнів-десантників.

Ключові слова: психологічна готовність, модель, психологічне моделювання, мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний, емоційно-вольовий компонент.

Today, the profession of a serviceman of the Assault Troops of the Armed Forces of Ukraine is gaining importance, which belongs to a special category of professions that is very dangerous. Current challenges and threats from the Russian Federation, especially with the beginning of the large-scale invasion of Ukraine that has begun February 24, 2022 demand to pay attention to the training of our defenders of the Motherland. For the normal functioning of the body paratrooper's body on the battlefield it is necessary to be ready: professionally, physically and psychologically. An important role in the victory over the enemy is played by the formed psychological readiness of each serviceman of the Assault Troops to work in special conditions. The purpose of the article is to reveal the main essence of the structural and functional model of psychological readiness of servicemen of the Assault Troops to work in special conditions and to confirm its effectiveness. The research methods are theoretical analysis, synthesis of comparison, generalization, conversation, expert survey and modeling method, which allows establishing the relationship between structural elements, functions, conditions of complex systems. Result: the author's structural-functional model of psychological readiness of Airborne Assault Troops to work in special conditions is revealed. This model consists of 4 components: motivational, cognitive-orientational, operational, emotional-volitional component. The model has proven its effectiveness. The conclusions show that the structural and functional model of psychological readiness of Airborne Assault Forces servicemen to work in special conditions has been effective and effectively affects the level of psychological readiness of paratroopers.

Key words: psychological readiness, model, psychological modeling, motivational, cognitive-orientational, operational, emotional-volitional component.

УДК 356.169:159.9 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.38.10>

Кириченко А.В.
ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Нині феномен психологічної готовності військовослужбовця, як предмет психологічного дослідження є досить популярним серед вітчизняних та зарубіжних дослідників. Разом з тим слід зазначити, що вивченню психологічної готовності військовослужбовців до діяльності приділяли увагу такі вчені: В. Алещенко, О. Блінов, С. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Кандибович, В. Корольчук, Я. Мацегора, В. Молотай, С. Мул, В. Осьодло, О. Самойленко, В. Сисоєв, В. Стасюк, О. Хміляр, Ю. Широбов, В. Ягупов та ін.

Під поняттям “психологічна готовність військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах” слід розуміти

довготривалий психічний стан (своєрідний фундамент, ядро), що формується у ході службово-бойової діяльності та допомагає воїну-десантнику успішно виконувати свої функціональні обов'язки, використовуючи знання, вміння, навички, набутий досвід, особисті якості, зберігаючи самоконтроль в бойовій обстановці з метою реалізації поставлених завдань. Крім цього, кожен військовослужбовець Десантно-штурмових військ в цілому усвідомлює відповідальність за долю України, своїх рідних, близьких, товаришів по службі, він будь-якими шляхами, використовуючи зброю та військову техніку, не зважаючи на труднощі, що виникають, йде до омріяної перемоги над

ворогом. В цьому випадку у десантників спостерігаються відсутність метушіння, замкнутості в поведінці, чітке виконання наказів, здоровий фізіологічний стан (дихання, колір обличчя, частота пульсу тощо), що в значній мірі символізує зовнішні ознаки психологічної готовності його до виконання бойових завдань. Для більш детальнішого розуміння та вивчення предмету дослідження з використанням методу моделювання нами було побудовано структурно-функціональну модель (оригінал, зразок, аналог, еталон) психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах.

Метод моделювання широко застосовується в різних сферах досліджень, зокрема і в психології. Поняття “моделювання” походить від французького слова “mod le” – зразок та застосовується для вивчення психологічних процесів та станів. В психології моделювання розглядають, як метод дослідження, що дає можливість побудувати зразок, аналог, чи оригінал (еталон) досліджуваного процесу (явища) за допомогою створеної моделі [4 с. 215]. Ще 1965 році радянський вчений-психолог В. Пушкін зазначав, що немає ні одного виду діяльності, в якій не існувало би відповідної форми моделювання [4 с. 31].

Під моделлю розуміється загальна система окремо існуючих предметів, або явищ, що є шаблоном (замінником) у порівнянні з системою-оригіналом. Значної уваги заслуговує її простота, що робить модель наочною, але надмірна спрощеність може призвести до втрачання повноти, істинності та матиме значні наслідки у цінності вироблення загальних висновків науково-дослідної роботи. В залежності від поставлених завдань наукового пошуку моделі розділяють на два види: 1) моделювання психіки – імітація психічних процесів, що полягає у відтворенні будови моделі, її функціонування для отримання необхідних результатів, подальшого передбачення та пояснення встановлених фактів; 2) психологічне моделювання, що проводиться в штучних лабораторних умовах з метою дослідження або вдосконалення певної психологічної діяльності [10, с. 209].

Так, наприклад колектив українських психологів описуючи модель психологічної готовності фахівця екстремального виду діяльності зазначають, що вона включає в себе наступні взаємопов'язані та взаємообумовлені компоненти: мотивацію обов'язку (само вмотивування, в основі чого є обов'язок служби); професійна витривалість (здатність використання внутрішнього потенціалу); професійна взаємодопомога і довіра (застосування комунікативних навичок для досягнення визначеної мети); професійна компетентність (здатність до організації службово-бойової діяльності); вольове

зусилля (самообілізації, визначення та реалізація ходу дій). Запропонована модель розкриває структуру вольового акту та має послідовні фази: спонукання до дій, визначення та усвідомлення мети, боротьба мотивів, вольова реалізація запланованих дій [1; 4; 6].

Отже, аналізуючи різні підходи щодо використання методу моделювання в наукових дослідженнях та на підставі основної специфіки застосування Десантно-штурмових військ Збройних Сил України переходимо до розгляду структурно-функціональної моделі психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах (Далі – модель) (Рисунок 1).

Опираючись на глибокі знання про об'єкт дослідження, враховуючи його специфіку професійної діяльності та застосовуючи метод моделювання в основу структури нашої моделі ми заклали чотири взаємопов'язані між собою компоненти психологічної готовності воїнів-десантників до діяльності в бойових умовах, а саме: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий компонент.

Для опису особливостей психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ до виконання завдань за призначенням нами була розроблена анкета, яка складається з 88 питань та розкриває сутність складових даної моделі. Отримані результати за даною анкету проведених опитувань експертів можна вважати як оціночний критерій (еталон) сформованості психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах, так і отримані результати дослідної категорії вважати за показник, що входить в оціночні межі даного критерію (Таблиця 1).

Переходячи до розгляду основних елементів структури функціональної моделі психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах в першу чергу розпочнемо з мотиваційного компоненту, що насамперед є фундаментом будівництва всієї службово-бойової діяльності воїнів-десантників та нашої моделі в цілому. Якісно сформований мотиваційний компонент є засобом підвищення (зародження) внутрішньої сили спрямованої на успішність у виконанні поставлених завдань та позитивного впливу на рівень психологічної готовності на полі бою. Перш за все він активує бажання проходити військову службу в “елітних військах” та породжує інтерес до обраної професії – захисника Батьківщини, при цьому кожен військовослужбовець отримує внутрішнє задоволення від того, що він перебуває саме в цих військах, в цій військовій частині, в цьому бойовому колективі та може з гордістю й честю сказати: «я

десантник». Це дійсно так, кожен з дитинства мріє стати десантником, пройти школу мужності, здійснити свій перший стрибок з парашутом, але ж ця професія дається в руки не всім, а тільки тим, хто відповідає у фізичному й психологічному відношенні, не дарма кажуть в суспільстві, що Десантно-штурмові війська це назавжди, це одна родина, що живе за принципом «один за всіх і всі за одного». Труднощі для десантника це звичайне явище, яке має вирішальну мету – це перемога! Більшість воїнів-десантників пронизує внутрішній дух романтики служби в Десантно-штурмових військах, не дарма про мужність та хоро-

брість цього роду військ у ході виконання бойових завдань в республіці Афганістані (1979-1989 роки), в антитерористичній операції Об'єднаних сил (з 2014 по 24 лютого 2022 року) та в широкомасштабній агресії з боку російської федерації, що зараз триває, багато знято патріотичних фільмів, написано віршів та пісень.

Крім цього, мотиваційний компонент позитивно впливає на нормальне функціонування внутрішніх психологічних процесів, розширює кругозір та активує бажання у десантника рухатись по кар'єрним сходинкам від солдата до сержанта, а іноді і стати офіцером, є багато

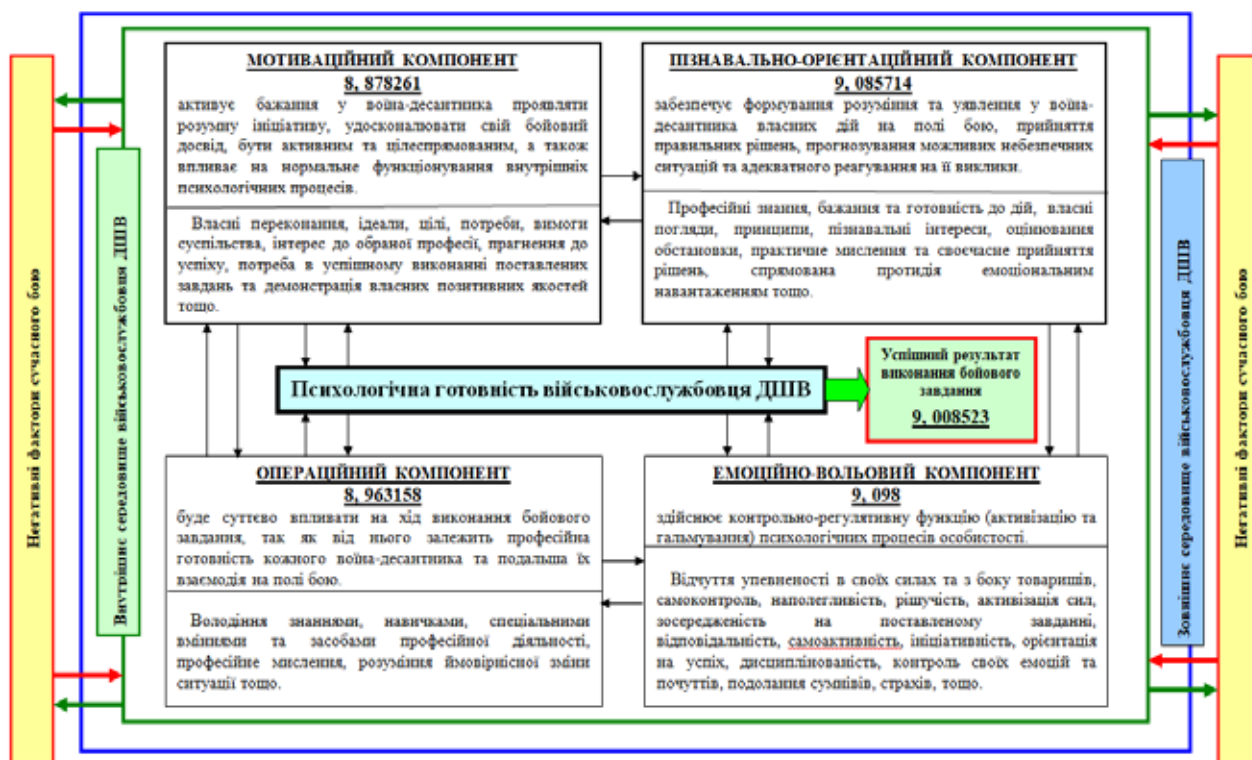

Рис. 1. Структурно-функціональна модель психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах

Таблиця 1

Оціночний критерій (еталон) сформованості психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах

Рівень сприйняття психологічної готовності військовослужбовців Десантно-штурмових військ виконанню бойового завдання	Рівень сформованості психологічної готовності	Межі оцінок	Структурні компоненти				Загальний рівень
			мотиваційний	пізнавально-орієнтаційний	операційний	емоційно-вольовий	
Сприяє виконанню завдань за призначенням	Високий	6,6–10	8,87	9,07	8,96	9,09	9
	Середній	3,3–6,5	-	-	-	-	-
Не сприяє виконанню завдань за призначенням	Низький	1–3,2	-	-	-	-	-

випадків коли у військовослужбовця строкової служби відкривається внутрішнє бажання назавжди поріднитися з цими елітними військами та стати в стрій справжніх чоловіків. Важливим елементом даного компонента є прояв розумної ініціативи, вираження активності, цілеспрямованості, удосконалення власного життєвого та бойового досвіду. До мотиваційного компонента можна віднести: власні переконання, ідеали, цілі, потреби, вимоги суспільства, інтерес до обраної професії, прагнення до успіху, потреба в успішному виконанні поставлених завдань та демонстрація власних позитивних якостей, тощо.

Можна зауважити, що мотиваційний компонент тісно взаємопов'язаний з іншими компонентами структурно-функціональної моделі психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах, особливо с операційним компонентом, так як високий рівень мотивації буде позитивно впливати на зниження готовності до ризику, що в свою чергу забезпечить нормальне функціонування організму, уникнення невдач, нещасних випадків та приведе до успішного виконання бойового завдання з мінімальними втратами. Для формування та розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності воїна-десантника необхідно звертати увагу на особисте прагнення військовослужбовця до проходження військової служби саме в цих військах, розуміння свого громадського обов'язку щодо захисту Батьківщини, створення позитивних умов проходження військової служби, задоволеність різними видами забезпечення, соціальним захистом, дозвіллям та відпочинком тощо.

Пізнавально-орієнтаційний компонент охоплює систему підготовчого періоду воїна-десантника до службово-бойової діяльності. На початку військової служби військовослужбовець Десантно-штурмових військ проходить кропіткий шлях з моменту прийняття Військової присяги та професійним становленням в обраній справі. Великий внесок в його підготовці відіграє стан здоров'я, фізична підготовленість, а також професійні знання вміння, навички отримані під час бойової та психологічної підготовки, що загалом визначають рівень власної боєготовності та підрозділу в цілому.

Одним із головних завдань застосування Десантно-штурмових військ є десантування в тил противника та подальше виконання там бойових завдань. З метою забезпечення успішного виконання бойової діяльності пізнавально-орієнтаційний компонент дає можливість воїну-десантнику чітко зрозуміти власні дії на полі бою, спрогнозувати можливі небезпечні ситуації та прийняти правильні рішення

в умовах невизначеності, раптовості, дефіциту часу та адекватного реагування на її виклики. Даний компонент включає: професійні знання, бажання та готовність до дій, власні переконання, погляди, принципи, пізнавальні інтереси, оцінювання обстановки, практичне мислення та своєчасне прийняття рішень. Важливим елементом формування та розвитку даного компонента буде довіра до керівництва держави, командування військової частини, авторитет безпосереднього командира (начальника), його професійний рівень та вміння здійснювати керівництво, взаємовідносини в колективі та за його межами, взаємодопомога, особиста готовність до захисту Батьківщини тощо.

Пізнавально-орієнтаційний компонент взаємопов'язаний з іншими компонентами структурно-функціональної моделі психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах та більш тісно він взаємодіє з операційним компонентом і має безпосередній вплив на його подальше функціонування в ході виконання бойових завдань.

Переходячи до розгляду операційного компонента психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до діяльності в бойових умовах можна зауважити, що даний компонент є одним із основних, який під час екстремальних умов буде безпосередньо включати в роботу інші компоненти та вимагати від них прийняття рішень за свої напрямками для забезпечення надійного функціонування психічних процесів та рухатися в правильному напрямку до перемоги. Він охоплює: усвідомлення мети та причин війни (збройного конфлікту), професійне мислення, володіння знаннями, навичками та засобами професійної діяльності, упевненість у штатній зброї та техніці, згуртованість бойового підрозділу, вміння управляти собою, готовність адекватного ризику, самопожертви та до дій в умовах невизначеності, раптовості, дефіцити часу тощо.

Високий рівень сформованості та подальший розвиток операційного компонента є важливим елементом психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності та основою професіоналізму.

Не останнє місце у структурно-функціональній моделі психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності буде займати емоційно-вольовий компонент, що в свою чергу забезпечує надійне функціонування психологічних процесів у десантників під час виконання завдань за призначенням.

Емоційно-вольовий компонент психологічної готовності здійснює контрольно-регуля-

тивну функцію, активізацію та гальмує психологічні процеси військовослужбовця в бойовій обстановці. Відповідний компонент включає в себе прояв різних психічних явищ, а саме: відчуття впевненості в своїх силах та з боку товаришів, позитивний настрій, відповідальність, дисциплінованість, наполегливість, рішучість, активізація сил, зосередженість на поставленому завданні, ініціативність, орієнтація на успіх, контроль власних емоцій та почуттів, самопізнання, подолання сумнівів, страхів тощо.

Осмислення та розуміння негативного впливу на психіку десантників факторів сучасного бою дає можливість в подальшому розвивати уміння й практичні навички необхідних для посилення сили волі, надання першої психологічної допомоги, проведення саморегуляції та самоконтролю емоційного стану.

Емоційно-вольовий компонент взаємопов'язаний з іншими компонентами психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності буде виступати головним помічником оперативного компоненту.

Висновки.

1. Отже, психологічна готовність військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності є досить актуальною психологічною проблемою серед дослідників різних країн світу, особливо коли виникають нові виклики та загрози з боку "дружніх держав" у цих випадках велика надія відводиться саме мобільним підрозділам збройних сил.

2. Відповідно до завдань дослідження нам вдалося розробити модель дослідного предмету – психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності в склад якої увійшли взаємопов'язані між собою компоненти: мотиваційний, пізнавально-орієнтаційний, операційний та емоційно-вольовий. Запропонована нами модель розкриває основні психологічні властивості психологічної готовності військовослужбовця Десантно-штурмових військ до бойової діяльності.

3. Апробація даної моделі підтвердила свою ефективність, вона позитивно впливає на рівень психологічної готовності воїна-десантника, вводить в дію взаємопов'язані між собою компоненти та при необхідності для досягнення успіху (перемоги над ворогом) застосовує бойовий досвід, набуті знання, вмінні, навички, методи саморегуляції та самоконтролю, надає відчуття впевненості в своїх силах, породжує справжнього патріота України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колесніченко О. С., Мацегора Я. В., Воробйова В. І. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації: монографія. Харків : Національна акад. НГУ, 2016. 335 с.
2. Колесніченко О.С. Психологічна готовність працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2011. 238 с.
3. Конева Е.В. Модель ситуаций проблемности и профессиональный опыт субъекта. Вестник Ярославского гос. университета им. П.Г. Демидова. Сер.: Гуманитарные науки, 2008, № 3, 35–39.
4. Немов Р.С. Психологический словарь. М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. 560 с.
5. Пенькова Н.Є. Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності у процесі проведення Анти-терористичної операції: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2015. 215 с.
6. Психологічна готовність до професійної діяльності військовослужбовців внутрішніх військ МВС України при виконанні службово-бойових завдань у відрядженні: звіт про НДР. Харків: НАНГУ, 2014. 371 с.
7. Пушкин В.Н. Оперативное мышление в больших системах. Л.: Энергия, 1965. 375 с.
8. Руденко В.М., Руденко Н.М. Математичні методи в психології: підручник. Київ: Академ-видав, 2009. 384 с.
9. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. Київ: "Академвидав", 2006. 424 с.
10. Серкин В. П. Методы психологии субъективной семантики и психосемантики: учебн. Пособ. М.: Издательство ПЧЕЛА, 2008. 382 с.